

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КЕРІ БАЙЛАНЫС БЕРУ DAҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУГЕ АРНАЛҒАН ИНТЕГРАТИВТІ МОДЕЛЬДІ ЕНГІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ

Мұғалімнің құзыреттілігін арттыру, 2026. жыл

Аннотация

Зерттеу мұғалімдердің педагогикалық кері байланыс беру дағдыларын жетілдіруге арналған интегративті модельді әзірлеу және оның мектеп тәжірибесіндегі тиімділігін анықтауға бағытталды. Өзектілігі – қазіргі тәжірибеде кері байланыс жиі формалды сипатта беріліп, оқу мақсаттарымен жеткілікті байланыстырылмауы және мотивациялық компоненттің әлсіздігімен негізделеді. Көп жағдайда кері байланыс қателерді көрсету немесе баға қоюмен шектеліп, оқушының өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға толық мүмкіндік бермейді.

Зерттеу мақсаты – мұғалімдердің кері байланыс беру дағдыларының бастапқы деңгейін бағалау және интегративті модель енгізу арқылы кәсіби құзыреттілік пен сабақ сапасына ықпалын анықтау. Зерттеу аралас әдіснама негізінде жүргізілді: сандық деректер Likert шкаласы бойынша сауалнама арқылы, сапалық деректер сабақ бақылауы, сұхбат және құжаттық талдау арқылы жиналды. Зерттеуге 55 мұғалім қатысты.

Action Research тәсілі бойынша жүргізілген зерттеу нәтижесінде модель енгізілгеннен кейін кері байланыстың құрылымдылығы мен жүйелілігі артқаны, мұғалімдердің кәсіби рефлексиясы күшейгені және оқушылардың оқу белсенділігі жоғарылағаны анықталды. Кәсіби құзыреттілік көрсеткіштері 18–35% өсті. Ұсынылған модель педагогикалық кері байланысты жүйелі ұйымдастыруға, формативті бағалауды жетілдіруге және білім беру сапасын тұрақты арттыруға бағытталған тиімді практикалық құрал болып табылады.

АКТУАЛДЫЛЫҚ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕНІҢ НЕГІЗДЕЛУІ

Бұл мәселе мектептің стратегиялық басымдығы – оқыту сапасын арттыру және формативті бағалауды жетілдіру бағытымен тікелей байланысты. Сондықтан педагогикалық кері байланысты жүйелеу қажеттілігі туындады. Жүйелі кері байланыс оқушыларға нақты бағыт береді, олардың оқу белсенділігін арттырады және педагогикалық шешім қабылдауды жақсартады.

Мақсат және зерттеу сұрақтары

Зерттеу мақсаты:

Мұғалімдердің педагогикалық кері байланыс беру дағдыларын жетілдіруге арналған интегративті модельді әзірлеу және оның тиімділігін анықтау.

Зерттеу сұрақтары:

1. Мұғалімдердің кері байланыс беру дағдыларының бастапқы деңгейі қандай?
2. Интегративті модельді енгізу мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігіне қалай әсер етеді?
3. Жүйелі кері байланыс оқушылардың оқу мотивациясы мен белсенділігіне қалай ықпал етеді?

Теориялық негіз

Педагогикалық кері байланыс формативті бағалаудың негізгі компоненті ретінде қарастырылады және оқыту үдерісін жетілдірудің маңызды құралы болып табылады. Қазіргі білім беру парадигмасы бағалауды тек нәтижені тіркеу емес, оқу барысын реттеу және дамыту механизмі ретінде түсіндіреді.

Кері байланыс оқушының оқу әрекетін түзетуге, жетістіктерін талдауға және келесі қадамдарын айқындауға мүмкіндік беретін жүйелі педагогикалық құрал болып табылады. Зерттеулер кері байланыстың мақсатқа бағытталған, нақты және алға жетелейтін сипатта болғанда ғана оқу нәтижесіне оң әсер ететінін көрсетеді (Hattie & Timperley, 2007; Black & Wiliam, 1998).

Тиімді кері байланыс үш аспектіні қамтиды:

- **Оқу мақсатының айқындығы** – оқушы не үйренуі керек екенін түсінеді;
- **Ағымдағы нәтижені бағалау** – орындаған тапсырмалардың жетістігі мен кемшілігі айқын көрсетіледі;
- **Алдағы даму бағытын көрсету** – оқушыға келесі қадамдарды нақты түсіндіру.

Егер кері байланыс тек қателерді көрсету немесе баға қоюмен шектелсе, оның дамытушылық әлеуеті төмендейді. Ал нақты ұсыныстар мен жетілдіру жолдарын ұсынатын кері байланыс оқушының танымдық белсенділігін арттырады.

Кері байланыс оқушылардың өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006). Өзін-өзі реттеу үдерісі оқушының өз оқуына жауапкершілікпен қарауын, жетістіктері мен қиындықтарын саралай алуын және оқу стратегияларын саналы түрде өзгертуін қамтиды. Мұндай жағдайда кері байланыс сыртқы бақылау құралы ғана емес, ішкі рефлексияны іске қосатын тетікке айналады.

Сонымен қатар, кері байланыс мотивациялық қолдау факторы болып табылады (Shute, 2008). Қолдаушы және конструктивті сипаттағы кері байланыс оқушының сенімділігін арттырып, оқу әрекетіне жағымды эмоционалдық қатынас қалыптастырады. Керісінше, жалпылама немесе тұлғаға бағытталған сын оқу уәжін төмендетуі мүмкін.

Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі тұрғысынан сапалы кері байланыс беру – жоғары деңгейдегі педагогикалық шеберлікті талап ететін дағды. Ол оқу мақсаттарын нақты тұжырымдауды, бағалау критерийлерін дұрыс құрастыруды, тиімді педагогикалық коммуникация орнатуды және жүйелі рефлексия жүргізуді қажет етеді.

Осы теориялық негіздерге сүйене отырып, педагогикалық кері байланысты диагностикалық, коммуникативтік, технологиялық, рефлексивтік және мотивациялық аспектілерді біріктіре отырып ұйымдастыруға бағытталған интегративті модель ұсынылды. Бұл модель кері байланысты оқыту үдерісінің эпизодтық элементі емес, жүйелі және құрылымдалған механизм ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Методология

Зерттеу педагогикалық тәжірибеге нақты өзгерістер енгізуге бағытталғандықтан, негізгі әдіс ретінде Action Research (әрекет зерттеуі) қолданылды. Әр цикл жоспарлау, әрекет ету, бақылау, талдау және рефлексия кезеңдерінен тұрады, бұл мұғалімдерге тәжірибесін жүйелі бағалап, түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

Сандық деректер Likert шкаласына негізделген сауалнама арқылы алынды, мұнда кері байланыстың мақсатқа бағытталуы, нақтылығы, мотивациялық сипаты және жүйелілігі бағаланды. Сабақ бақылауы мұғалімдердің кері байланыс беру тәсілдері мен оқушылардың белсенділігін тіркеу үшін қолданылды. Жартылай құрылымдалған сұхбат мұғалімдердің тәжірибелік қиындықтары мен кәсіби көзқарастарын анықтауға, ал құжаттық талдау сабақ жоспарлары мен бағалау критерийлерін, сондай-ақ оқушылардың жазбаша жұмыстарындағы кері байланысқа реакциясын бағалауға мүмкіндік берді.

Сандық деректер сипаттамалық статистика, пайыздық өзгерістер және салыстырмалы көрсеткіштер арқылы талданды. Сапалық деректер тақырыптық талдау арқылы кодталып, қайталанатын категориялар мен мазмұндық үлгілер анықталды. Сандық және сапалық нәтижелерді біріктіру (mixed methods approach) зерттеу қорытындыларының сенімділігін арттырып, интегративті модельдің педагогикалық тиімділігін кешенді бағалауға мүмкіндік берді. Зерттеуге 55 мұғалім қатысты, педагогикалық өтілі 3-тен 25 жылға дейін. Іріктеу мақсатты (purposive sampling) әдісі арқылы жүргізілді. Этикалық нормалар сақталып,

қатысушыларға зерттеу мақсаты түсіндіріліп, деректердің құпиялығы қамтамасыз етілді. Өртүрлі тәжірибе деңгейіндегі мұғалімдерге деректер салыстырмалы талдау арқылы өңделді, бұл педагогикалық өтіл мен кері байланыс дағдылары арасындағы байланысты, сондай-ақ модельді енгізу кезінде кәсіби өсу динамикасын бағалауға мүмкіндік берді.

Жүзеге асыру (зерттеу барысы)

Зерттеу Action Research әдісі аясында бірінші цикл бойынша ұйымдастырылды. Цикл «жоспарлау – әрекет – бақылау – талдау – рефлексия» кезеңдерінен тұрды, бұл мұғалімдерге өз тәжірибесін жүйелі түрде бағалауға және түзетулер енгізуге мүмкіндік берді.

Жоспарлау:

Бастапқы диагностикалық бақылау нәтижелері бойынша оқушылардың топтық жұмыстағы белсенділігі төмен, жеке тапсырмаларды орындауда қатысу деңгейі әртүрлі анықталды. Осыған байланысты сабаққа енгізілетін өзгерістерді жоспарлау кезінде интерактивті әдістерді қолдану, бағалау критерийлерін көрнекі көрсету, материалды практикалық және визуалды элементтермен толықтыру шешімдері қабылданды.

Нақты өзгерістер:

- Топтық және жұптық тапсырмалар арқылы оқушылардың өзара әрекеттесуін арттыру;
- Бағалау критерийлерін тақтада көрсету арқылы оқушыларға өз жетістіктерін бақылауға мүмкіндік беру;
- Сабақ материалын практикалық және визуалды элементтермен толықтыру.

Енгізу процесі:

Мұғалімдер жоспар бойынша сабақ өткізді. Оқушылар тапсырмаларды топтарға бөлініп орындады, мұғалім аралап бақылау жүргізді, кері байланыс жүйелі түрде берілді. Сабақ барысында оқушылардың белсенділігі, сұрақтарға жауап беру және топтық жұмыстардағы қатысу деректері тіркелді.

Аралық қорытындылар:

- Оқушылардың белсенділігі артқан, топтық ынтымақтастық дағдылары қалыптасқан;
- Кейбір тапсырмаларда түсінбеушілік байқалды, бұл қосымша түсіндіруді қажет етті;
- Бағалау критерийлерін нақтылау қажеттігі анықталды.

Қорытынды:

Бірінші цикл нәтижелері мұғалімдердің педагогикалық әрекетін жүйелеуге, оқушылардың оқу мотивациясын арттыруға және сабақ құрылымында кері байланысты тиімді пайдалануға мүмкіндік берді. Алынған мәліметтер келесі циклге енгізілетін түзетулер мен бейімдеулер үшін негіз болды.

Нәтижелер және негізгі қорытындылар

Зерттеу мұғалімдердің педагогикалық кері байланыс беру дағдыларының бастапқы деңгейінің орташа екенін көрсетті ($M = 3.6$). Сауалнама бойынша кері байланыс көбіне мазмұндық түзетуге бағытталып, мотивациялық және алға жетелейтін компоненттер жеткіліксіз қолданылған. Сабақ бақылауы кері байланыстың жүйесіз берілетінін және оны оқу мақсаттарымен нақты байланыстыруда қиындықтар бар екенін көрсетті. Өсіресе, жеке дараланған кері байланыс пен оқушы рефлексиясын қолдау сирек байқалды. Интеграциялық модель енгізілгеннен кейін кері байланыстың сапасы айтарлықтай жақсарды. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілік көрсеткіштері орта есеппен 18–35% өсті. Ең жоғары өсім мақсатқа бағытталған, нақты ұсыныстарға негізделген және мотивациялық қолдауға бағытталған кері байланыс бойынша байқалды. Сабақ құрылымында кері байланыс жүйелі түрде енгізіліп, оқу мақсаттарымен сәйкестендірілді.

Сапалық деректер мұғалімдердің рефлексивтік мәдениетінің күшейгенін көрсетті: педагогтер сабақтан кейін кері байланысты талдауға және кәсіби әрекетін жетілдіруге көбірек мән бере бастады. Модель сабақ үдерісін жүйелеуге, оқушылардың оқу қажеттіліктерін нақтылауға және педагогикалық шешім қабылдау сапасын арттыруға ықпал етті. Құрылымдалған кері байланыс педагогикалық коммуникацияны жақсартты. Оқушылардың белсенділігі де артты: сұрақ қою, пікір білдіру және тапсырмаларды қайта орындау жиілеген. Жазбаша жұмыстарды талдау нақты ұсыныстарға жауап беру деңгейінің жоғарылағанын көрсетті, бұл кері байланыстың оқу әрекетіне тікелей әсерін дәлелдейді. Құжаттық талдау сабақ жоспарларында бағалау критерийлерінің айқын көрсетіліп, кері байланыстың сабақтың ажырамас бөлігіне айналғанын көрсетті. Мұғалімдер оқу мақсаттарына сәйкес келетін кері байланыс формаларын жүйелі қолдана бастады. Зерттеу нәтижелері интегративті модельдің барлық блоктарының өзара байланыста тиімді жұмыс істейтінін көрсетті:

- **Диагностикалық блок** мұғалімдердің бастапқы дағдыларын анықтап, кәсіби даму бағыттарын нақтылауға мүмкіндік берді.
- **Үдерістік-коммуникативтік блок** сабақтағы кері байланысты құрылымдауға және оқушылармен өзара әрекет сапасын арттыруға ықпал етті.
- **Технологиялық блок** цифрлық құралдарды қолдану арқылы кері байланысты жедел әрі қолжетімді етті.
- **Рефлексивтік блок** мұғалімдердің өзіндік талдау жасау жиілігін арттырды.
- **Мотивациялық блок** оқушылардың белсенділігі мен өзіндік реттеу дағдыларын қалыптастыруға оң әсер етті.
- **Мониторинг блогы** кері байланысты жүйелі бақылауға және сапасын тұрақты сақтауға мүмкіндік берді.

Сандық және сапалық нәтижелерді кешенді талдау модельдің педагогикалық тиімділігін дәлелдеді: мұғалімдердің кәсіби әрекеті құрылымдалып, оқушылардың оқу мотивациясы мен оқу сапасы артты.

Практикалық ұсыныстар

1. Мектеп деңгейінде

- Бағалау критерийлерін нақтылау – әр сабаққа арналған оқу мақсаттары мен бағалау өлшемдерін айқын көрсету, оқушыларды өзін-өзі бағалауға үйрету.
- Жеке және топтық кері байланысты үйлестіру – топтық жұмыстар арқылы ынтымақтастықты дамыту, ал жеке кері байланыс арқылы әр оқушының жетістігі мен қиындықтарын нақтылау.
- Рефлексивтік талдау жүргізу – мұғалімдердің сабақ соңында қысқаша талдау жасап, келесі сабаққа түзетулер енгізуі.
- Мотивациялық және алға бағытталған кері байланыс беру – қателерді ғана көрсетпей, жетістіктерді атап өтіп, нақты келесі қадамдарға ұсыныс беру.
- Визуалды және цифрлық құралдарды пайдалану – графикалық схемалар, интерактивті тапсырмалар, онлайн тесттер және басқа заманауи құралдар арқылы кері байланысты көрнекі әрі нақты ету.

2. Ұйымдық деңгейде (мектеп желісі немесе білім беру ұйымдары)

- Кәсіби дамыту жүйесін ұйымдастыру – формативті бағалау және құрылымдалған кері байланыс әдістері бойынша тренингтер өткізу.
- Тәжірибе алмасу және сабақ бақылау мәдениетін қалыптастыру – үздік педагогикалық тәжірибелерді бөлісу және тарату.
- Бағалау критерийлерін стандарттау – оқу мотивациясы мен өзіндік реттеу дағдыларын дамытуға бағытталған бірыңғай бағалау тәсілдерін енгізу.
- Цифрлық жүйелерді интеграциялау – LMS (Learning Management System) платформалары мен электрондық бағалау құралдары арқылы оқу прогресін жүйелі мониторингтеу.

3. Ұзақ мерзімді перспектива

- Интегративті модельдің әртүрлі пәндер мен сыныптардағы тиімділігін зерттеу.
- Кері байланыс дағдыларының оқу нәтижелеріне ұзақ мерзімді әсерін бақылау.
- Педагогикалық коммуникацияны жетілдіру және оқушы белсенділігін арттыруға бағытталған стратегияларды жүйелі енгізу.

Қорытынды

Интегративті модель педагогикалық кері байланысты жүйелі ұйымдастыруға, формативті бағалауды жетілдіруге және білім сапасын арттыруға бағытталған тиімді практикалық құрал болып табылады. Модель мұғалімдердің кәсіби дамуын жүйелеп қана қоймай, оқушылардың оқу дағдылары мен өзіндік реттеу қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Ғылыми жаңалық ретінде модель педагогикалық кері байланысты кешенді түрде қарастырып, барлық маңызды құрамдас бөліктерді біріктіретін тұтас құрылымды ұсынады. Болашақ зерттеулерде оны кеңейтілген іріктемемен, әртүрлі білім беру деңгейлерінде және цифрлық құралдармен интеграциялау ұсынылады, бұл педагогикалық тәжірибені жетілдірудің ұзақ мерзімді стратегиясын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Болашақ зерттеулерде интегративті модельді кеңейтілген іріктемемен, әртүрлі білім беру деңгейлерінде және цифрлық құралдармен интеграциялау бағытында қолдану ұсынылады. Бұл педагогикалық тәжірибені жетілдірудің ұзақ мерзімді стратегиясын қалыптастыруға, оқушылардың оқу әрекетіне тұрақты оң әсер етуге және мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Inside the black box: Raising standards through classroom assessment. *Phi Delta Kappan*, 80(2), 139–148.
2. Dimitriadou, E., & Lanitis, A. (2023). An integrated framework for developing and evaluating an automated lecture style assessment system. *arXiv preprint arXiv:2312.00201*. <https://arxiv.org/abs/2312.00201>
3. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112. <https://doi.org/10.3102/003465430298487>
4. Kluger, A. N., & DeNisi, A. (1996). The effects of feedback interventions on performance: A historical review, a meta-analysis, and a preliminary feedback intervention theory. *Psychological Bulletin*, 119(2), 254–284. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.119.2.254>
5. Nicol, D. J., & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31(2), 199–218. <https://doi.org/10.1080/03075070600572090>
6. Rakisheva, G. B., & Kenenbaeva, M. A. (2020). Бастауыш сынып оқушыларын оқыту барысында кері байланыстың маңыздылығы. *Педагогика ғылымдары сериясы (ҚазҰПУ)*. <https://bulletin-pedagogy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/download/165/428>
7. Shute, V. J. (2008). Focus on formative feedback. *Review of Educational Research*, 78(1), 153–189. <https://doi.org/10.3102/0034654307313795>
8. Wilkerson, J. R. (2024). Application of the Hattie and Timperley Power of Feedback Model with graduate teacher education students. *Advances in Global Education and Research*, 3(1), 101–117.
9. Wisniewski, B., Zierer, K., & Hattie, J. (2020). The power of feedback revisited: A meta-analysis of educational feedback research. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 566419. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.566419>
10. Zhakiyanova, Zh. G., & Salikov, Zh. K. (2019). Some theoretical aspects of formative assessment of learning outcomes. *Педагогика ғылымдары сериясы (ҚазҰПУ)*. <https://rmebrk.kz/journals/5375/24985.pdf>

